

развития и реализации личности как гражданина Украины, формирования политических компетенций молодежи – утверждения, развития гражданских и общественно-политических компетенций, ведущих к формированию более образованного, компетентного, зрелого и ответственного гражданина.

Ключевые слова: общественно-патриотическое воспитание, гражданская компетентность, гражданственность, политическое образование, политическая культура.

Iltó G. F., PhD in political sciences, department of social sciences, Mukachevo state university (Mukachevo, Ukraine), E-mail: galina_iltó@mail.ru

Increasing the level of political culture and the education of young people as a condition for social development

Annotation. *Features of formation of political culture and education of the younger generation as one of the most important tasks of modern education have been determined in the article; the problems of creating conditions for the development, self-development and realization of the individual as a citizen of Ukraine in the system of education have been grounded. The aim is to educate a young person - a patriot of Ukraine with an active lifestyle, ready to show national pride, self-realize successfully in society as citizen with a high level of political culture and education, to be the bearer of Ukrainian national culture. The formation of political competence of youth is the approval, the development of civil and political competence, leading to a more educated, competent, mature and responsible citizen have become the urgent task for teachers and scholars today.*

Social teaching is an effective mechanism of social and political competences of young people. The effectiveness of social teaching political competence is growing conditions: awareness of the importance of needs; the presence of reinforcements, which determines and regulates individual behavior; the availability of real-life examples of positive, successful resolution of socio-political affairs (from personal experience or the experience of other people or groups, NGOs, etc.); regularity ahead, use acquired skills.

Forming political opinion, political culture and enhance political education of Ukrainian youth are important in the education of the person with an active lifestyle, ready to show national pride, successfully self-realize in society, also of the citizens with a high level of political culture and education, prepared for life in a democratic civil society and the recognition and acceptance of the values that constitute main determinants of society.

Key words: social and patriotic education, civic competences, citizenship, political education, political culture.

УДК327(477) 061.1

Кіянка І. Б.

кандидат політичних наук, доцент,

Львівський регіональний інститут державного управління

Національної академії державного управління

при Президентіві України (Львів, Україна), E-mail: kiyanka@i.ua

ПОПУЛІЗМ ЯК ПОЛІТОЛОГІЧНА КАТЕГОРІЯ

Анотація. Термін «популізм» походить від латинського слова *populus*, яке означає народ, відповідно використовується в більшості європейських мов. Цей термін далекий від однозначного визначення, оскільки його активно використовують не лише науковці, а й політики, журналісти, прості громадяни з широкого кола історичних і сучасних явищ, досить часто у відмінних контекстах. Тому, важко говорити про єдиний, універсальний варіант популізму на рівні доктрини і рівні суспільного чи політичного руху. Популізм буде вдалим варіантом для проведення виборчих кампаній. Адже людям завжди подобаються прості і зрозумілі речі без зайвого навантаження. Там вже допомагає людська логіка і домисли. А потім популізм «підживлює» авторитарних лідерів. Це вдала комбінація для особистого самовираження і захисту власного Его. А ще популізм допомагає диктаторам тримати владу у своїх руках. Це як панацея для розквіту «декоративної демократії» та ілюзорних цивільних прав. Своєрідним позитивним повідомленням популізму достатньо часто є абстрактна вимога повернення влади народу внаслідок усунення від влади актуальних

в конкретний момент людей, груп, політичних сил і передачу влади «дійсним» представникам народу. Згідно популізм прагне коригувати, вносити зміни до прийнятих правила гри, виходячи тільки з позиції інтересу власної політичної сили, без урахування інтересів інших політичних акторів.

Ключові слова: популізм, ідеологія, політична система, вибори, режим.

Дослідженням популізму займалась низка науковців, зокрема: М. Конован, А. Романюк, В. Заславський, А. Валіцький, В. Карбалевич, Д. Макре, К. Зонтгаймер, Ф. Декер, С. Чергін, С. Соаре проте на сьогодні дана тематика є актуальною і важливою з огляду на широку представленість елементів популізму в передвиборчих програмах та гаслах усіх українських політичних партій під час виборів.

Політична наука має справу з різними варіантами популізмів, які детерміновані культурними, історичними, політичними особливостями багатьох країн світу.

Маргарет Канован визначає популізм так: «рух, який апелює до «народу», протиставляючи себе в рівній мірі існуючим структурам влади, та домінуючим у суспільстві ідеям та суспільним цінностям [6]. Вона ж запропонувала широко поширений варіант класифікації модерного популізму на аграрний та політичний. Відповідно кожен із цих видів вона додатково поділила на низку підвидів. В аграрному, вона виділила: фермерський рух з радикальними економічними програмами, уособленням чого була Народна партія США наприкінці XIX століття, селянський рух, який мав місце в країнах Східної Європи після Першої світової війни; народницький рух в Росії в другій половині XIX ст.

Феномен популізму ми можемо розглядати в різних контекстах. На нашу думку головними можемо означити два. Перший, коли популізм розглядаємо як доктрину або ідеологію.

Другий, коли головний фокус робимо на формі політичної діяльності чи політичної поведінки політичних лідерів – харизматичних лідерів – державних мужів.

Безумовно, запропонований поділ досить є таки умовний і розвести концептуальну та практичну складові ми можемо лише на рівні абстракції. Попри те, що в кожному конкретному політичному явищі ми знайдемо одночасно і концептуальну і активно-діяльну сторони.

Коли до уваги береться захист народу, то відразу у популізмі появляється чітка мета. Спочатку дати аналіз ситуації і дуже часто побачити лише негативні сторони і відразу братись усування цих недоліків. І дуже часто нехтується основні причини виникнення цієї ситуації, історичні передумови та врешті-решт соціальна аура, яка панує в цій ситуації. Відразу пропонується легкий спосіб вирішення тієї чи іншої проблеми і це дуже часто нагадує айсберг посеред океану.

У трактуванні народу відбувся відхід від якісних характеристик народу: злиденність, погана освіта, корупція, тощо. Додатковим моментом у визначенні народу стало не лише протиставлення його еліті, яка стоїть на горі вертикальної соціальної структури суспільства, але і виключення з його складу іноземців/імігрантів, які прибули до країни і перебувають внизу цієї структури.

Своєрідним позитивним повідомленням популізму досить часто є абстрактна вимога повернення влад народу внаслідок усунення від влади актуальних у конкретний момент людей, груп, політичних сил і передачу влади «дійсним» представникам народу. Відповідно популізм прагне коригувати, вносити зміни в прийняті правила гри, виходячи лише з позиції інтересу власної політичної сили, не враховуючи інтересів інших політичних акторів.

У внутрішньополітичному житті простежується певна закономірність, яка полягає в тому, що популістичні структури/лідери приходять до влади, опираючись на засади представницької демократії, в подальшому вони виділяють проблемні сторони демократії, справедливо критикують їх, але пропонують долати їх, фактично, з позицій авторитаризму, шляхом запровадження чи посилення

засад одноособової влади.

Вдало зауважив німецький дослідник нацизму – Курт Зонтгаймер, що популізм виникає тоді, коли демократія сприймається як технологічний процес політичного формування волі, так само як і не надає якийсь карт-бланш для уявної волі народу. Сенс поняття демократії полягає в тому, щоб розглядати її як політичний порядок, що має за мету гарантувати стан організованої свободи для політичної громади [1].

Німецький дослідник Ф. Декер вказував на велику різноманітність, різнорідність тих політичних явищ, які прийнято визначати терміном «популізм». Він ставив питання: «чи існує ідеологічний субстрат популізму, або ж йдеться лише про спосіб політичної поведінки, придатний для будь-яких ідеологічних навантажень» [2].

На думку Ф. Декера, популізму в ідеологічному плані притаманна амбівалентність, антиномічність. При цьому новітній європейський популізм загалом тяжіє радше до правої ідеології. «Новим популістським правим» властивий етнічний та культурний партикуляризм; вони виступають проти ідей домінування чи дискримінації тих чи інших народів, але водночас і проти культурного та етнічного змішування [2, с.60]. Як і інші дослідники, Ф. Декер вказав на вождізм як на одну з найхарактерніших рис популізму. Він виокремив низку агітаційних прийомів, до яких вдаються популісти. Серед них: апеляції до здорового глузду; любов до радикальних гасел; протиставлення народу та еліт; створення образу ворогів; провокації та «зняття табу»; використання метафор, пов'язаних із біологізмом та насильством; емоції, залякування тощо [2, с.64].

В популістській агітації «образи ворогів конструюються як за допомогою персоніфікації – соціальні проблеми проєцируються на певні соціальні групи – так і шляхом вказування на «змовників». В якості зовнішнього ворога виступають, як правило, іноземці (чужинці), в якості внутрішнього – ті, хто сприяв їх проникненню у країну чи допустив його». Ф. Декер наголошує на амбівалентності стосунків популізму та демократії. Виражаючи з одного боку, інтереси та настрої багатьох громадян, втілюючи широкий демократичний імпульс, популізм водночас, «зводючи демократичні елементи в абсолют... може виявитися ворожим існуючій демократичній системі». На думку названого автора, сьогодні проблемою багатьох демократій є те, що «плебісцитарні і легітимацийні елементи конституційної держави все більше розходяться і віддаляються одне від одного. Партійна конкуренція стає фікцією, популістські елементи партійної боротьби починають визначати реальну політику [2, с.64].

У своєму аналітичному огляді стану теоретичної розробки поняття «популізм» С. Чергіна і С. Соаре вказували на велику різноманітність підходів до розуміння цього феномену, відсутність виразного консенсусу щодо його дефініції. Вони, зокрема, наводять афористичне визначення стану справ із її пошуком, яке належить Ісайї Берліну, британському класику політичної думки ХХ століття. Останній порівнював термін «популізм» із черевичком казкової Попелюшки, який «майже» пасує багатьом дівчатам. І от десь, відчувають дослідники, мала б знаходитися та сама «ніжка», який черевичок підійшов би ідеально – «чистий популізм»... І. Берлін при цьому запропонував власний перелік визначальних елементів популізму. Серед них:

1) ідеалізація (сакралізація) народу, що сприймається як особливий, чи обраний. у різних варіантах, «народ» – бідні, слабкі, середній клас, селянство. При цьому обов'язково має існувати якась для нього загроза.

2) Етатизм. Донедавна це було спільним моментом популістських рухів, проте сьогодні спостерігається певний зсув у бік ліберальних підходів до економічних проблем.

3) Одноосібне лідерство та віра в екстраординарні якості лідера.

4) Ксенофобія, расизм і/або антисемітизм, яким просякнутий цілий дискурсив-

ний реєстр популістів.

5) Просування образу «органічного суспільства», тобто економічної, соціальної та культурної гармонії.

6) Інтенсивне використання конспірологічних теорій.

7) Подібність з релігією та ностальгичний погляд на минуле.

8) Антиелітизм, спрямованість проти істеблішменту [8, с.8]. Приймаючи точку зору І. Берліна, дослідники натомість наголосили, що, «поза межами їх описового значення, без інформації про їх взаємовідносини, названі характеристики мають обмежену корисність» [8].

С.Чергіна та С.Соаре підкреслили здатність популізму різним чином поєднувати, комбінувати елементи традиційних лівої та правої ідеологій, привертючи відтак симпатії протилежних типів виборців. Як і більшість інших авторів, вони наголошують на невід'ємному зв'язку популізму з «демократичною (політичною) ареною» [8, с.34]. За їхнім визначенням, «популісти всіх країн критикують суспільний поділ (the divisions), який ворожим чином зачіпає «доблесне (повне чеснот) і об'єднане коло» народу та лідера-«рятівника», засуджуючи заплутані конституціоналістські інтерпретації, що тяжіють до відчуження демократії від її етимологічної суті – влада народу» [8, с.4]. С. Чергіна та С. Соаре висловили думку, що суспільно-політична ситуація посткомуністичних країн виявилася для популістів особливо сприятливою, адже «міф про «справжній народ» є прямою спадщиною комунізму і відбиває відчуття втраченої солідарності» [8, с.5]. За їх висновком, популізм «є складною політичною сім'єю, яка наголошує на інстинктах та емоціях за рахунок духу раціональності і законності. Він просуває антагоністичне бачення суспільства, в якому народ, яким керують, є зрадченим та ізольованим відокремленим від нього правлячим класом» [8, с.6].

Політичний діяч Франції Алекс Москович – соратник Шарля де Голля – дав наступну оцінку популізму:» у всьому світі популізм вважається мистецтвом завойовувати симпатії людей».

Проте, апеляція різних політичних сил до народу, а тим більше спекуляція ім'ям народу ще не є популізм. Амплітуда використання терміну в західній науці така велика, що утрудняє вироблення його наукової дефініції. Шлях до прояснення проблематики популізму лежить через вивчення специфіки кожного явища, що називається популістським.

Ряд політиків визначає популізм як податливість великих людських мас на прості пояснення складних проблем, на примітивні гучні гасла а також як демагогічні політичні дії, в ході яких прагнуть використовувати цю податливість.

У детальнішому виді їх популізм представляється як набір технологій, таких як пріоритет простих рішень, апеляція до простоти і зрозумілості пропонуваного заходів переважання значущості малих, але конкретних справ, загравання з масами.

Більшість західних дослідників, насамперед Д. Макре та А. Валіцький, вважають, що популізм є ідеологією, котра виходить з визнання пріоритету народу на протигагу державі, іншим народам, індивідові. Подекуди популізм слугує засобом «аналізування» суспільного протесту. Популізм мобілізує гнів та невдоволеність народу і скеровує його проти інститутів влади та політичних еліт, що начебто відірвалися від «народу».

Проте незважаючи на подекуди «революційний» пафос популізм сам по собі не здатний трансформуватися в політичну стратегію, тому що популістські декларації обходять мовчанням способи реалізації декларованих намірів [4].

Ряд дослідників визначають такі характерні риси популістської ідеології та політичної стратегії, причому слід зробити особливий наголос на деяких факторах, які окреслюють сьогодні поле української політики, що не тільки позбавляють партії відповідальності за реалізацію власних програм, але й фактично пере-

творюють їх на популістів:

1) популізм ґрунтується на тяжінні людських мас до простих пояснень складних проблем, на любові до примітивних гасел, а отже, політична суть популізму полягає в тім, що він дає прості відповіді на складні питання;

2) популізм підкреслює пріоритет простих рішень, апелює до простоти і зрозумілості пропонованих заходів, декларує перевагу малих, але конкретних справ – тобто приваблює «не словом, а ділом»;

3) популістська свідомість тяжіє до сильної особистості, харизматичного лідера, котрий, як правило, робить вигляд, що керується в першу чергу сподіваннями «простої людини»;

4) популізм є невід’ємним елементом патерналістської концепції відносин влади та суспільства;

5) популізм є складовою виборчої стратегії насамперед політичних сил, аморфних за своєю структурою, у яких відсутні чіткі ідеологічні пріоритети;

6) основні ідеї популізму – це пряма участь народу в управлінні державою, так звана «пряма демократія», недовіра до представницьких державних інститутів, критика бюрократії, корупції і т. ін.;

7) стратегія політика-популіста є дуже простою: він не думає ні про наслідки, ні про свої можливі дії в разі приходу до влади, для нього головне – одержати як найбільше голосів у даний момент;

8) за умов чинного українського законодавства, яке позбавляє партії статусу повноправних гравців на політичному полі, тобто обмежує їх участь у формуванні уряду, навіть найбільш реалістичні виборчі програми партій залишаються «паперовими тиграми»;

9) у свою чергу, ця ситуація позбавляє політичні партії відповідальності перед суспільством, що перетворює вибори на змагання «веселих і кмітливих» популістів.

Різноманіття ідей популізму створює основу для демократичних, консервативних, реакційних тенденцій і, відповідно, різних його оцінок – «лівий популізм», «правий популізм». Ключовим словом лівих популістів є справедливість в її примусово-розподільному варіанті. У правих – слово порядок, під яким мається на увазі, найчастіше, порядок військово-поліцейський. Ліві схильні експлуатувати екологічні проблеми або проблеми рівності-братерства, а праві – проблеми національні [8, с.7].

Деякі учені, а саме В. Заславський пропонують визначати популізм залежно від відношення до форм власності – головного параметра що в корені розрізняється в суспільствах, заснованих на ринковому і командно-адміністративному типах соціальної координації: «державний популізм» і «ринковий популізм».

Популізм розповсюджений найбільшою мірою серед верств з низьким рівнем політичної і правової культури і в умовах ще не окріплих структур народовладдя. Нездатність мас відрізнити демагогію від реалістичних пропозицій, чорно-біле бачення світу, готовність обожнити чергового кумира і ненавидіти його конкурентів – усі симптоми невисокої політичної культури досить активно використовуються популістськими лідерами для мобілізації суспільної підтримки [8, с.7].

У свою чергу, одна з найбільших небезпек популізму для суспільства полягає в тім, що він є перешкодою на шляху нормального функціонування такої основоположної засади, як делегування владних повноважень суспільною групою довіреній особі. Ця засада є підґрунтям демократії, і її недотримання, на думку видатного французького соціолога П. Бурд’є, неодмінно веде до «фетишизації» політики, коли політик починає, так би мовити, жити «власним» життям у відриві від реалій суспільної групи, яка його висунула й інтереси якої він має репрезентувати. Адже політики, які завдячують своєю популярністю виборцям, доволі швидко забувають про те, хто є джерелом влади. Загалом можна стверджувати, що зро-

стання популістських настроїв у суспільстві та злет популярності примітивних соціальних рецептів свідчать про низький рівень громадянської свідомості.

Політикам їхній природний владний інстинкт завжди підказує, як спокусити електорат, на яких стереотипах можна зіграти і які психологічні механізми використати. І найчастіше вони вибирають національну ідею як своєрідний «гачок». Історія свідчить, що на хвилі націоналізму з'явилося чимало політичних лідерів, які зазвичай претендували на те, щоб стати лідером нації. Легкість, з якою вони робили сходження на гребінь політичної хвилі, зумовлена насамперед тим, що проблеми нації торкаються всіх, хто ототожнює себе з нею. Кожному національні гасла здаються зрозумілими і ясними. Тому більшість сучасних популістів – Ле Пен, Берлусконі, Хайдер, Лепер, Жириновський, Лукашенко – завжди позиціонують себе в контексті національної ідеї та звертаються до національних історичних міфів.

З одного боку, поняття «популізм» сягає своїм корінням протестного руху американських фермерів кінця XIX ст., з іншого – воно торкається російських народників, які діяли у той самий період. Згодом його використовували для опису ухильної природи політичного режиму у країнах третього світу, якими керували харизматичні лідери. Найчастіше цей термін застосовувався до політикуму країн Латинської Америки у 60-70-х рр. XX ст. Зміни у використанні поняття «популізм» відбулися за сприяння твердження І. Берліна про те, що це поняття страждає на комплекс Попелюшки: є черевичок у формі популізму, але немає ніжки, якій би він підійшов [8].

Вражаючим у сучасному використанні цього поняття є незліченне різноманіття політичних систем і політичних акторів, до яких воно вживається. Наприклад, чи не суперечить здоровому глузду ставити один і той самий ярлик на лівоспрямовану революцію Уго Чавеза у Венесуелі та ідеологію і політику антикомуністичного уряду у Варшаві? Але науковці та політичні експерти, які наполягають на використанні популізму як спільного поняття для таких різних політиків, мають рацію. Лише нечітке та погано визначене поняття популізм може охарактеризувати сутність радикальних змін у політичній системі багатьох країн світу. Більше ніж будь-який інший вживаний нині термін, популізм осягає природу випробувань, які постають сьогодні перед ліберальною демократією. Ці випробування є результатом небезпечних змін у самій системі країн з ліберальною демократією, а не загрозою, яка постала внаслідок посилення антидемократичних сил та авторитарних режимів [5].

На думку Р. Марковського, західноєвропейський популізм відрізняється від східноєвропейського, хоча між ними є багато спільного. Зокрема, останній характеризується антиелітаризмом і націоналізмом. Так, популісти з ЦСЄ відрізняються від західних своїм ставленням до держави. Вони виступають проти держави не як інституту взагалі, а як інституту малоефективного. На Заході популізм – наслідок розчарування демократією, а у ЦСЄ – невиправдані очікування, пов'язані з демократією, тобто неповнотою її втілення. У Західній Європі популістські партії безкласові, вони базуються на найширших соціальних верствах, будучи продуктом заможного пост матеріалістичного суспільства, у Східній – популістські партії мають доволі яскраво виражений класовий характер і користуються підтримкою передусім тих, хто не знайшов свого місця на ринку праці, не має достатнього рівня освіти [1, с.57].

Новий популізм не являє собою загрозу демократії, яка трактується лише як вільні вибори або правління більшості. На відміну від екстремістських партій 1930-х рр., нові популісти не планують позбавитися виборів та встановити диктаторський режим. Навпаки, їм подобаються вибори і, на жаль, вони дуже часто їх виграють. Неопопулісти протистоять представницькій природі сучасного демократичного режиму, захисту прав меншин. Наприклад, польська політика

цінностей, звісно, базується на припущенні, що мораль у поєднанні з релігією повинна домінувати над свободами, які гарантуються поблажливим лібералізмом щодо таких питань, як аборти, смертна кара. Але коли міністра освіти Польщі запитали про його наміри виключити теорію Дарвіна зі шкільної програми, він відповів: «Ми справлялися без толерантності досить довго. Проживемо без неї і тепер» [2, с.64]. У Словаччині анти ліберальні заходи стосувалися політики щодо національних меншин. Незважаючи на те, що на практиці серйозні зміни відсутні, дискурс вже змінився: лідера Словацької Національної партії Я. Слота звинуватили у заявах, де він казав, що заздрить чехам, які змогли позбавитися німців, і що він не проти, щоб лідера угорської меншини Бугара відправити на Марс без зворотного квитка [2, с.195]. Легітимація ксенофобії стає головною у нападках на політичний лібералізм.

Як зауважив білоруський політолог Валерій Карбалевиц, що особливо небезпечний популізм у суспільстві, що знаходиться в стані глибокої кризи, коли вичерпалися старі форми господарювання, політична система, але й попередні ідеологічні пріоритети; виникає необхідність зміни системи світоглядних координат. Тоді настає час політиків, які обіцяють прості рішення складних проблем, а натомість вимагають передати в їхні руки усю владу. Зміцнення в Європі в 30-і роки ХХ століття тоталітаризму (в формі фашизму і комунізму) стало апофеозом популізму [3]. Хоч останній є переважно атрибутом демократії, однак він цілком сумісний з диктатурою, оскільки вона маскується під демократію. Більшість населення посткомуністичних країн ніколи не мало демократичної практики. Зростання популізму нині пояснюють руйнуванням ліберального консенсусу, яке почалося після закінчення холодної війни, із зростанням напруги між демократичним мажоритаризмом і ліберальним конституціоналізмом – двома головними підвалинами демократичних режимів. Посилення ролі популізму свідчить про поступову втрату привабливості ліберальних рішень у сфері політики, економіки та культури.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Зонтгаймер К.. Як нацизм прийшов до влади [Текст] / Курт Зонтгаймер / Пер. з нім. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА.2009.- 320 с.
2. Декер, Ф. Популізм как вызов либеральным демократиям / Франк Декер // Актуальные проблемы Европы : Сб.науч.тр. – 04/2004 . – №2:Правый радикализм в современной Европе. – С.56-73.
3. Карбалевиц В. Білоруський феномен політичного популізму / В. З. Карбалевиц // Феномен популізму в пострадянському просторі: матеріали українсько-білоруського семінару, Київ, січень 1999 р. – Укр. центр культурних досліджень; Ін-т культурної політики. – К. : УЦКД, 1999. – С. 38-40 с.
4. Кіршенблат С. Популізм і ліберальна демократія в державах Центрально-Східної Європи [Електронний ресурс] / С. Кіршенблат // Український науковий журнал «Освіта регіону. – 2008. – № 1-2. – С. 101 – 109. - Режим доступу: [www.social-science.com. ua / article / 25](http://www.social-science.com.ua/article/25) (дата звернення 25.01.2015) – Назва з екрана.
5. Романюк А. Популізм і розвиток партійної системи в Україні / А. Романюк // Партійна система сучасної України: еволюція, тенденції та перспективи розвитку. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 24 – 25 листопада 2011 р.). – К.: Інститут політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса, 2012. – С. 242 – 258.
6. Canovan M. Populism / Margaret Canovan. – New York: Harcourt Brace Javonovich, 1981. – 351 p.
7. Mudde C. The Populist Zeitgeist / C. Mudde // Government and opposition. – № 3. – 2004. – P. 541 – 563.
8. Chergina S. Introduction: Populism: A Sophisticated Concept and Diverse Political Realities / S. Chergina, S. Soare // Contemporary Populism: A Concept and its Diverse Forms. – Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2013. – P. 1-14.

REFERENCES:

1. Zonthajmer, K. (2009) *Yak natsyzm pryyshev do vlady [How the Nazis came to power]*, DUKH I LITERA, Kyiv.

2. Deker, F. (2004) 'Populizm kak vyzov liberalnym demokratiyam' [Populism as a challenge to liberal democracies], in *Aktualnye problemy Evropy. Pravyy radikalizm v sovremennoy Evrope* [Actual problems of Europe. Right-wing radicalism in modern Europe], Moscow, pp. 56-73.

3. Karbalevych, V.Z. (1999) Biloruskiy fenomen politychnogo populizmu [Belorus phenomenon of political populism], in *Fenomen v postradianskomu prostori. Materialy ukrayinsko-biloruskogo seminaru* [The phenomenon of the post-Soviet space. Materials of Ukrainian-Belarusian seminar], UTsKD, Kyiv, pp. 38-40.

4. Kirshenblat, S. (2008) 'Populizm i liberalna demokratiya v derzhavakh Tsentralno-Skhidnoyi Yevropy' [Populism and liberal democracy in the countries of Central and Eastern Europe], *Ukrayinskyi naukovyy zhurnal «Osvita regionu»* [Ukrainian scientific journal «Education in the region»], № 1-2, pp. 101 – 109, available at: [www.social-science.com.ua / article / 25](http://www.social-science.com.ua/article/25) (Accessed 25 January 2015)

5. Romaniuk, A. (2012) 'Populizm i rozvytok partyynoyi systemy v Ukrayini' [Populism and development of the party system in Ukraine], in *Partiynna systema suchasnoyi Ukrayiny: evoliutsiya, tendentsiyi ta perspektyvy rozvytku. Materialy mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, 24 – 25 lystopada 2011 r.* [The party system of modern Ukraine: evolution, trends and prospects. Proceedings of the International Scientific Conference, November, 24 – 25, 2011], Instytut politychnykh ta etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa, Kyiv, pp. 242 – 258.

6. Canovan, M. (1981) *Populism*, Harcourt Brace Javonovich, New York.

7. Mudde C. (2004) 'The Populist Zeitgeist', *Government and opposition*, №3, pp. 541 – 563.

8. Chergina, S. & Soare S. 'Introduction: Populism: A Sophisticated Concept and Diverse Political Realities', in *Contemporary Populism: A Concept and its Diverse Forms*, CambridgeScholars Publishing.

Киянка И. Б., кандидат политических наук, доцент, Львовский региональный институт государственного управления Национальной академии государственного управления при Президенте Украины (Львов, Украина), E-mail: kiyanka@i.ua

Популизм как политологическая категория

Аннотация. Термин «популизм» происходит от латинского слова *populus*, которое означает народ, соответственно используется в большинстве европейских языков. Этот термин далек от однозначного определения, поскольку его активно используют не только ученые, но и политики, журналисты, простые граждане по широкому кругу исторических и современных явлений, довольно часто в отличных контекстах. Поэтому, трудно говорить о едином, универсальном варианте популизма на уровне доктрины и уровня общественного или политического движения. Популизм будет удачным вариантом для проведения избирательных кампаний. Ведь людям всегда нравятся простые и понятные вещи без излишней нагрузки. Там уже помогает человеческая логика и домыслы. А потом популизм «подпитывает» авторитарных лидеров. Это удачная комбинация для личного самовыражения и защиты собственного Эго. А еще популизм помогает диктаторам держать власть в своих руках. Это как панацея для расцвета «декоративной демократии» и иллюзорных гражданских прав. Своеобразным положительным сообщением популизма достаточно часто является абстрактное требование возврата властей народа вследствие устранения от власти актуальных в конкретный момент людей, групп, политических сил и передачу власти «действительным» представителям народа. Согласно популизм стремится корректировать, вносить изменения в принятые правила игры, исходя только из позиции интереса собственной политической силы, без учета интересов других политических актеров.

Ключевые слова: популизм, идеология, политическая система, выборы, режим.

Kiyanka I. B., PhD in political sciences, assistant professor, Lviv regional institute of public administration of the National academy of public administration under the President of Ukraine (Lviv, Ukraine), E-mail: kiyanka@i.ua

Populism as a political science category

Abstract. The term «populism» is derived from the Latin word *populus*, which means people respectively used in most European languages. This term is far from unambiguous definition because it is actively used not only scientists, but also politicians, journalists, ordinary citizens on a wide range of historical and contemporary events, often in different contexts. Therefore, it is difficult to speak of a single, universal version of populism at the level of doctrine and social or political movement. Populism is a good option for election campaigns. After all, people always

like simple and understandable way without undue burden. There is already helping human logic and speculation. Later populism «fueled» autocrats. This successful combination for personal expression and the protection of their own ego. And populist dictators helps keep power in their hands. It's like a panacea to flourish «decorative democracy» illusory and civil rights. However, the appeal of various political forces to the people, and even more speculation name of the people, not populism. The amplitude of the term in Western science is so great that it makes it difficult to develop a scientific definition. The path to enlightenment is through the issue of populism study the specificity of each phenomenon called populist. A kind of positive message of populism is often abstract demand the return of people power as a result of the removal from power of current at a particular time, groups, political parties and the transfer of power « true « representatives of the people. According populism seeks to correct, amend the rules adopted on the basis only of interest position his political force, disregarding the interests of other political actors.

Key words: populism, ideology, political system, election, regime.

УДК 323

Клюй А. І.

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри політології

Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара
(Дніпропетровськ, Україна), E-mail: kafpol@ukr.net

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ІДЕАЛ Г. С. СКОВОРОДИ

Анотація. Розглядається концепція ідеального суспільно-політичного порядку Г. С. Сковороди як філософсько-світоглядна система. Особлива увага приділяється поняттям гуманізму, толерантності як критеріям ідеального суспільства Г. Сковороди, а також цінності свободи як основоположної в соціально-політичній активності людини. Суспільно-політичні аспекти творчості Сковороди аналізуються крізь призму екзистенціалізму та соціального конструктивізму.

Ключові слова: Г. Сковорода, ідеальний суспільно-політичний лад, «сродна праця», національний характер, екзистенціалізм, соціальний конструктивізм, толерантність, гуманізм

Дослідження спадщини соціально-політичної думки українських класиків залишається актуальним протягом останніх десятиліть. Поруч із процесами становлення моделей самоідентифікації українського народу та розвиток державотворчих процесів, звернення до таких постатей як Григорій Сковорода вирішує відразу декілька ключових задач. По-перше, українська суспільно-політична думка в цілому ще має осмислити місце та значення філософсько-світоглядної концепції Г. Сковороди в контексті формування суто української суспільно-політичної світоглядної парадигми. По-друге, гуманістичні ідеї Григорія Сковороди мають посісти відповідне місце в світовій гуманістичній думці. По-третє, деякі філософські та антропологічні прозріння цього видатного українського мислителя мають знаходити достойне відображення не тільки у програмах наукових досліджень, а й у реальному політичному порядку денному, оскільки ці прозріння властиві суто українській ментальності.

Постановка питання щодо суспільно-політичного ідеалу передбачає дослідження співвідношення «бажаного» та реального в суспільно-політичному просторі в масовій свідомості та культурній рефлексії даного народу. Культурна рефлексія щодо суспільно-політичного ідеалу фіксує та розвиває ідеї щодо «ідеальної держави», «ідеального громадянина», «ідеальної форми правління», «благополучного суспільства». Ці ідеї зосереджені як в сфері елітарної творчості, так і в спонтанній творчості мас. Філософська та суспільно-політична рефлексія Г. Сковороди поєднує ці два аспекти суспільного ідеотворення і являє собою специфічний спосіб мислення та симбіотичний творчий продукт, що має специфічні риси українського